

תוכן עניינים

1.....	מבוא
1.....	צעירים בסיכון בישראל
3.....	תכנית חסכון לכל ילד : רקע ועקרונות מנחים
5.....	תכנית חסכון לכל ילד : נתונים השוואתיים
6.....	השפעת תכנית חסכון לכל ילד על פערים חברתיים : ניתוח השוואתי
8.....	דיון
10.....	ביבליוגרפיה

מבוא

עבודת מחקר זו מציגה ניתוח השוואתי של תכנית חסכון לכל ילד, מתוך פרספקטיבה של אי שוויון חברתי. תכנית חסכון לכל ילד מהווה שינוי במדיניות הרווחה הכלכלית של מדינת ישראל. היא קודמה כמענה אלטרנטיבי לקיצוץ בקצבאות ילדים שנערך בשנת 2013 (רפאלי ובניש, 2022). הקבוצות העיקריות באוכלוסייה אשר ניזוקות מקיצוץ זה הן משקי הבית העניים: משפחות קשות יום ומרובות ילדים. ירידה בהכנסה השוטפת מחייבת אותן לצמצם את הצריכה השוטפת לטובת הצריכה העתידית של הילד (גוטליב, 2022). קבוצות אוכלוסייה אלה כוללות את הילדים ובני הנוער בסיכון, חלקם הוצאו מביתם למסגרות חוץ ביתיות (Sulimani-Aidan, 2020).

מדובר בקבוצות אוכלוסייה שנתמכות על ידי שירותי הרווחה וזקוקות לסיוע של המדינה. האלטרנטיבה אשר מציעה תכנית החסכון אמורה לתת מענה ראוי עבור אותן משפחות ולתרום ליציאתן ממעגל העוני. מדובר בשינוי מדיניות מהותי וקריטי עבור אלה הזקוקים לכספים אלה, בתוך אווירת ישראלית של מדיניות רווחה אשר שואפת לצמצום העוני ופערים חברתיים (סער-הימן, 2022). לאור כך, חקירת ההשפעה של תכנית חסכון לכל ילד על משפחות וילדים בעוני חשובה. הסיוע שהצעירים מקבלים מהמדינה אמור לתרום לצמצום הפערים החברתיים ולשילובם בחברה (אשל ורייכנברג, 2022). לאור כך, שאלת המחקר בעבודה הנוכחית היא: כיצד מדיניות 'תכנית חסכון לכל ילד' משפיעה על הבטחון הסוציאלי של צעירים בסיכון, בהשוואה לצעירים ממעמד סוציאקונומי גבוה יותר?

צעירים בסיכון בישראל

בישראל, שיעורי העוני מהגבוהים ביותר במדינות ה-OECD (OECD, 2021). בשנת 2020 405,598 ילדים היו מוכרים בשירותי הרווחה. באותה שנה, 12,099 ילדים ובני נוער הושמו במסגרות השמה חוץ ביתיות על ידי שירותי הרווחה (המועצה הלאומית לשלום הילד, 2021). שירותי הרווחה בישראל פועלים מתוך תפיסה של אוריינטציה ממוקדת ילד. תפיסה זו רואה בילד כפרט בנפרד מהוריו. הילד נתפס כבן אנוש בזכות עצמו, כבעל זכויות נפרדות משל הוריו ובני משפחתו האחרים. על פי תפיסה זו, המדינה לוקחת על עצמה אחריות כוללת לקידום זכויותיהם של הילדים, לשמירה על הילדים ולהגנה עליהם (סער-הימן, 2022).

אחריות זו, מעניקה לממשלה את האפשרות למעורבות בחיי הילדים, לעיתים, על חשבון התפקיד המסורתי של ההורים. מערכות ההגנה לילד בקהילה נדרשות לפעול מהר ככל האפשר, כדי להציל ילדים מטיפול לא ראוי של הוריהם. ככל שמצבה החברתי-כלכלי של משפחה נמוך יותר כך קיימת מעורבות רבה יותר של מערכת ההגנה בילד. כתוצאה מכך נוצרה מדיניות פיקוח ממשלתית חודרנית מאוד כלפי משפחות אשר חיות בעוני (סער-הימן, 2022).

מערכת ההגנה לילד פועלת כאשר ישנה עדות למצבי סיכון אליהם הילדים חשופים בביתם או בסביבתם הקרובה. אותם ילדים חוו בעיות משפחתיות חמורות ומצוקות אישיות, כמו אלימות פיזית, הזנחה, אלימות פיזית, או קשיים ואירועים טראומטיים אחרים. כתוצאה מכך, המדינה מעניקה להם חסות עד גיל 18. בחלק מהמקרים ההורים נשארים האפוטרופוסים של הקטין וכבעלי האחריות לקבלת החלטות

בחיי ילדם. במקרים אלה, הקשר עם המשפחה מעורער ומאופיין בחוסר תמיכה של ההורים בילד. במקרים רבים, הסביבה נותרת מסוכנת ומערערת עבור הקטין והמרחק מהמשפחה הוא הדבר הנכון עבורו. עד גיל 18 מקבל הקטין סיוע ותמיכה מהמדינה בדיוור, לימודים, מזון ואנשי מקצוע שונים שמלווים אותם ומחליפים את הדמויות ההוריות (אשל ורייכנברג, 2022).

לכן, שלב המעבר לבגרות, בגיל 18, הוא שלב קריטי ומשמעותי ביותר עבור צעירים בסיכון. משאבי התמיכה שלהם דלים. הקשר עם המשפחה וההורים מורכב. המשפחה אינה יכולה להוות משאב תמיכה. אף להפך מכך, המשפחה זקוקה לעזרתם. משאבי התמיכה המוכרים להם אינם אנשי מקצוע אשר מלווים אותם במסגרת החוץ ביתית. עימם, הקשר משמעותי ומאופיין בעזרה ותמיכה רבה של איש המקצוע ממוסדות הרווחה בקטין (Sulimani-Aidan, 2020).

איש המקצוע מעניק לצעיר בסיכון הדרכה פרקטית ותיווך עם הרשויות השונות בקהילה. הוא גם מסייע לצעיר לאמץ פרספקטיבה חדשה לחיים, תוך חשיבה על עתיד חיובי ואימוץ יכולות התמודדות עם חיים בוגרים. איש המקצוע שמלווה את הקטין, מכין אותו ותומך בו לקראת המעבר לחיים בוגרים ועצמאיים. הוא גם מדריך את הדמויות האחרות בחיי הצעיר. מדובר בדמות משמעותית חשובה בחיי הצעיר. אשר מחד מהווה חלופה להורה, מאידך שומרת על הצעיר שלא יקלע למצבי סיכון נוספים ויצליח להשתלב בחברה באופן נורמטיבי. התמיכה והליווי של אנשי המקצוע הכה משמעותיים עבור אותם צעירים בסיכון, נלקחת מהם בהגיעם לגיל 18 (Sulimani-Aidan, 2020).

כתוצאה מכך, המעבר לחיים עצמאיים לילדים ובני נוער בסיכון, חסרי עורף משפחתי, בגיל 18, מתרחש ללא משאבי תמיכה כלל ומרובה חסמים. פתרונות הסיוע אשר המדינה מציעה עבור צעירים בסיכון אינם חלקיים. הם אינם לוקחים בחשבון את צרכיהם הייחודיים ואינם מספקים מענה ראוי לצעירים בסיכון. מה שמונע מהם למצות את זכויותיהם החברתיות ולהשתלב בחברה באופן דומה לשאר בני גילם (אשל ורייכנברג, 2022).

היכולת של צעירים בסיכון, חסרי עורף משפחתי, להשתלב בחברה בגיל 18 ללא הליווי והתמיכה המוסדית שהייתה להם עד כה, הופכת לקטנה ביותר. כך שהסיכויים שלהם לעתיד חיובי וליציאה מחיי עוני וסיכון, יורדים בהגיעם לגיל 18 (Sulimani-Aidan, 2020) והפערים החברתיים נשמרים. בפועל, כתוצאה ממדיניות הרווחה הקיימת, צעירים בסיכון, חסרי עורף משפחתי אינם מצליחים לשפר את מצבם החברתי-כלכלי של הוריהם. מעגל העוני הבין דורי ממשיך להתקיים כחלק מתנועת המלקחיים שמייצרת מדיניות הרווחה הממשלתית בעצמה (אשל ורייכנברג, 2022).

אם כן, מדיניות הרווחה כפי שהיא היום, באופן אבסורדי, מנציחה את פערי האי שוויון החברתי ואינה מצליחה לצמצם פערים חברתיים. הפעלת מדיניות של הוצאת הילד מהבית מיועדת לשמירתו ולהגנתו, אך גם כדי לסייע לו להשתלב בחברה כבוגר באופן נורמטיבי. בכך שואפת מדיניות הרווחה הממשלתית להשיג את המטרה החברתית החשובה של צמצום ממדי העוני ואי שוויון חברתי (סער-הימן, 2022).

אך, לפי תמונת המציאות בפועל כיום, כדי שמטרות אלה יקודמו, יש צורך בשינוי קריטי במדיניות הממשלה, ביחס לצעירים בסיכון. שינוי מדיניות שיקדם מתן מענה ופתרונות לפי צרכיהם הייחודיים, כדי לקדם את המטרות החברתיות של המדינה של צמצום ממדי העוני ואי שוויון חברתי